

TÜRÜK

2021, Yıl/Year: 9, Sayı/Issue: 24, ISSN: 2147-8872

TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 30.01.2021

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 23.03.2021

Sayfa / Page: 218-221

Book Review and Evaluation / Kitap Tanıtımı ve Değerlendirme

Yazar / Writer:

 Arş. Gör. Gülşah Gödek

Yozgat Bozok Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
Yeni Türk Dili Ana Bilim Dalı Öğretim Elemanı.

gulsah.godek@bozok.edu.tr

**Dr. Ceren SELVİ, “TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE SES DÜŞMELERİ”, Yayın Nu: 953,
Sonçağ Akademi, Ankara 2020, 231 s., ISBN: 978-625-7714-36-5**

Giriş

Ses, Ses bilgisi, Ses bilimi, Ses birim kavramları, dil bilgisinin ve dil biliminin en temel çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Dillerin temelde iç ve dış yapısı olduğu kabulüne göre *ses*'e ve *ses olaylarına* dair her şey, dilin dış yapısına dahil edilmektedir (Şahin, 2010, s.30). Geçmişten günümüze ses bilgisine dair yapılmış olan çalışmalarla dilin gelişim yasalarının ortaya çıkarılması, ses varlığının incelenmesine bağlanmış, insan yaşamının tarihçesi ile birlikte sesin ve ses biliminin de gelişip değiştiği vurgulanmıştır. (Baskakov, 2006, s.14)

Ses bilgisinin, dil bilgisinin diğer çalışma kollarıyla birlikteliği hususu, *art zamanlı, eş zamanlı* ve *karşılaştırmalı* yöntemlerle gerçekleştirilen fonetik çalışmaları da arttıran bir husustur. Eldeki çalışma da bu açıdan *eş zamanlı ses bilgisi* çalışmalarına dahil edilebilecek bir çalışmadır. *Türkiye Türkçesinde Ses Düşmeleri* başlıklı bu eser, Dr. Ceren Selvi'nin Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler

Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı Başkanlığı tarafından *başarılı* bulunarak 2013 yılında kabul edilen yüksek lisans tez çalışmasının geliştirilerek kitaplaştırılmış biçimidir. *Ön Söz* bölümü hariç toplamda 4 ana bölümden oluşmaktadır. Bu bölümler, ***Giriş***, ***İnceleme***, ***Son Söz*** ve ***Kaynakça*** bölümleridir. Selvi, çalışmasının başlangıç kısmında bir *Ön Söz*'e yer vermekle okuyucuya hem söz konusu çalışmayla ilgili özet niteliğinde bir sunum yapmış hem de çalışmanın amacı ve kapsamı hakkında kısaca bilgi vermiştir. Bu kısımda, çalışmanın amacının en genel ifadeyle Türkiye Türkçesi sahasındaki ses düşmelerinin araştırılması olduğu ifade edilmiştir. Selvi, söz konusu çalışmanın genel amacının yanı sıra bu genel amaca ve kapsama hizmet eden yardımcı amaçların ve çıktılarının var olduğu bilgisini de yine *Ön Söz*'de dikkatlere sunmuştur. Sözü edilen yardımcı amaçlar, ses düşmesi hadisesini yaşayan canlı örnekleri derli toplu bir sınıflandırmaya tâbi tutmak, ses düşmelerinin sebep ve sonuçlarını izah edebilmek ve böylelikle Türkiye Türkçesinin fonetik alanına *ses düşmeleri* başlığıyla katkı sağlamak vb. biçiminde sıralanabilmektedir.

Bilindiği üzere, dil bilgisinin en temel ve en önemli çalışma kollarından biri olan *fonetik hadiseler* konusu, bugün pek çok bilim insanının literatüre farklı bakış açıları sunarak katkı sağlamaya devam ettiği çalışma alanlarından birini oluşturmaktadır. Alana dair yapılmış olan çalışmaların pek çoğunda fonetik hadiselerin çeşitliliği ve terim çokluğu göze çarpan ilk hususlardan yalnızca birkaçıdır. Elbette bu durum, akademik bakış açılarının çeşitlilik göstermesi ve bilimselliğin tabii bir gereği olarak son derece olağandır. Selvi de çalışmasının *Ön Söz*'ünde, başlangıç safhasında ilgili literatürün tarandığını, mevcut bilgilerin derlenip bir araya getirildiğini, bu bilgilerin kendi içerisinde tekrar tasnif edildiğini ifade etmiştir. *İnceleme* bölümünde ise Türkiye Türkçesindeki ses düşmelerinin tespiti için roman, hikâye ve şiir kitaplarından oluşan toplam 33 eserlik bir seçki hazırladığını ifade etmiştir. Bu örneklemin 2008-2013 yılları arasındaki edebî eserleri kapsadığı da yazar tarafından yine *Ön Söz*'de belirtilmiştir. Araştırmanın sonunda ise seçki içerisindeki edebî eserlerde ses düşmesi hadisesini yaşayan toplam 4500 sözcüğün varlığının tespit edildiği belirtilmiştir.

Selvi, *Türkiye Türkçesinde Ses Düşmeleri* başlıklı çalışmasının ***Giriş*** bölümünde öncelikle gramatikal anlamıyla ses kavramı üzerinde durmuştur. Sesin ve ses bilgisinin bir gramer terimi olarak literatürde nasıl ve ne şekilde yer edindiğine değinmiş, farklı başvuru kaynaklarından 14 farklı *ses* tanımına yer vermiştir. Hemen ardından da “Ses düşmesi nedir?” sorusuna yine önce ilgili literatürü tarayarak ve referanslar göstererek yanıt bulmaya çalışmıştır. Böylelikle başvuru dil bilgisi kaynaklarındaki *ses düşmesinin* tanımlarını ve kavramsal boyutlarını bir çerçeveye alma, sınırlılıklarını belirleme çabası gözlemlenmiştir. Bu fonetik hadise söz konusu olduğunda sebeplerin ve sonuçların kimilerinin birbirine çok yakın kimilerinin ise oldukça uzak olduğu ifade edilmeye çalışılmıştır. Selvi, ses düşmesi hadisesiyle ilgili tanım ve izahların çeşitliliğinin yanı sıra bu ses hadisesini yaşayan sözcük örneklerinin, farklı kaynaklarda farklı fonetik hadiselerle örnek gösterilen aynı sözcükler olduğunu ifade etmiştir.

Selvi, çalışmasının ***İnceleme*** bölümünde ses düşmelerini *Ünlü Düşmeleri* ve *Ünsüz Düşmeleri* biçiminde 2 ana kategoriye ayırmıştır. *Ünlü Düşmelerini* de kendi içinde *Kelime Başında Ünlü Düşmeleri*, *Kelime İçinde Ünlü Düşmeleri* ve *Kelime Sonunda Ünlü Düşmeleri* biçiminde 3 alt kategoride ele almıştır. Özellikle kelime içinde meydana gelen ünlü düşmelerine çalışmada genişçe yer vermiş, alt başlıklar ve her bölümün sonunda yaptığı değerlendirmelerle aslında her alt

başlık için bir *giriş-gelişme-sonuç* bölümünü oluşturmuştur diyebiliriz. Selvi, *Ünsüz Düşmelerini* de tıpkı *Ünlü Düşmeleri* kategorisinde olduğu gibi *Kelime Başında Ünsüz Düşmeleri*, *Kelime İçinde Ünsüz Düşmeleri* ve *Kelime Sonunda Ünsüz Düşmeleri* biçiminde 3 ana kategori ve kendi içinde dallanan alt kategorilerle zenginleştirmiş, *Ünlü Düşmeleri* kategorisinde uyguladığı gibi burada da her başlığın bitiminde değerlendirme ve tespitlerini okuyucuyla paylaşmıştır.

Selvi, *İnceleme* bölümünün bir başka başlığı olan *Büzülme* başlığı altında dil bilgisi kitaplarında fonetik hadiseler içinde yer alan *Büzülmeye* dair literatür taraması yapmış, bu hadisenin *Ünlü Çatışması* hadisesiyle benzeyen ve ayrışan yönlerine değinmiştir. Bunun sonucunda da bu iki fonetik hadiseye dair dil bilgisi kitaplarında verilen sözcük örneklerinin hemen hemen aynı olduğunu fakat esasında oluşumları itibariyle birbirinden ayrılması gereken hadiseler olduğunu ifade etmiştir.

Selvi, çalışmasının *İnceleme* bölümünün yine bir başka alt kategorisini oluşturan *Hece Düşmesi* başlığı altında tıpkı diğer alt başlıklarda uyguladığı yöntemi izlemiş ve literatürdeki tanım ve izahlara değindikten sonra örneklem olarak aldığı edebî eser seçkisi içinden bu hadiseye uğramış olan cümle alıntılarına yer vermiş, ilgili sözcüğü koyu puntolarla belirginleştirmiştir. Bu bölümde, *Hece Düşmesi* kategorisinin niçin ses düşmeleri adını taşıyan bir çalışmada ayrı bir başlıkla kendine yer edindiğini ve niçin *Büzüşme* ve *Hece Kaynaşması* kategorilerinden ayrı değerlendirmek gerektiğini ifade etmiştir.

İnceleme bölümünün son alt kategorisini oluşturan ve *Kaynaşma* adını taşıyan bu başlıkta ilgili seçkiden örneklere yer verilmiş, *İnceleme* bölümünün tamamını kapsayan alt kategorilerin birbirinden hangi sınırlarla ayrıldığı, çıktıkları benzer görünen fonetik hadiselerin oluşumları bakımından birbirinden ayrılarak titizlikle yeniden ele alınmasının ve adlandırılmasının gerekliliği üzerinde durulmuştur. Yazar, *İnceleme* bölümünün son satırlarında esasında Türkiye Türkçesinde meydana gelen tüm ses düşmesi hadiselerinin temelinde *dilde en az çaba yarasını* gerçekleştirmenin; anlatımı, anlaşılabilirliğini gölgelemeden kolaylaştırmanın ve estetiği muhafaza etme çabasının olduğunu belirtmiştir. Aslında bu husus, 20. yüzyılda filizlenmeye başlayan yapısalcı ve işlevci dil bilim çalışmalarının da çıkış noktalarından biri olmuştur. Avrupa’da Saussure ve Chomsky öncülüğünde ortaya atılan dilin bir dizge olduğu görüşü, dil birimlerinin de bu dizgeye hizmet eden bütüncül bir sistemin parçaları olduğu görüşü, Türkiye’dekinden çok daha erken zamanlarda dil biliminin temelini atılmasını sağlamıştır. Bu görüşlerin Türkiye’deki uzantıları ancak 1970’li yıllara tekabül edebilmektedir. Dilde en az çaba ilkesinin, Korkmaz gibi araştırmacılarla belirtilen yalnızca konuşma dilindeki örneklerinin zamandan ve emekten tasarruf etmeyi sağlaması, esasında yazı dilinde de geçerliliğini koruyan bir husustur. (Korkmaz, 2003, s. 84) Aydın da konuyla ilgili bir çalışmasında söz konusu ilkenin yazı dili içindeki işletimine dikkat çekmiş, 7 ayrı başlıkta mercek altına aldığı dilde en az çaba ilkesinin bir uzantısının da “ses olayları” olduğunu ifade etmiştir. (Aydın, 2011, s. 2) Selvi’nin de çalışmasında vurgulamak istediği bizce budur. Ses olayları, dilde en az çaba ilkesini dilin yüzey yapısında somut bir biçimde gözler önüne serebildiği için en önce fark edilebilen ve estetik açıdan da en önce muhafaza edilmesi öngörülen hususlardan biridir. Üstunova’nın da muhtelif çalışmalarında vurguladığı gibi dil biliminin bugün geldiği nokta, dilin biçimsel ve anlamsal yanının bir bütün olarak ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. Dilin somut yanının yani yüzey yapıdaki gösterenlerinin soyut yanı yani derin

yapıdaki gösterenlerinden ayrı tutulması düşünülememektedir. (Üstünova, 2014, s.13) Bu durum da esasında dili eklemlendiren gramer kurallarının bilinmesi ve uygulanmasının tek başına yeterli olamayacağını, bu kuralların dizgesel bir sistem içinde milletlerin kültürel kodlarıyla ve uzlaşımlarıyla birleşerek işlevsellik kazandığını da göstermektedir.

Selvi, çalışmasının **Son Söz** bölümünde, incelemeye tâbi tuttuğu ses düşmeleri konusunun Türkiye Türkçesi için yazı dilindeki örneklerini araştırmasına dâhil ettiğini, konuşma dilindeki örnekleri dâhil etmediğini ifade etmiştir. Çalışmanın başlangıcından bitimine dek taradığı tüm eserlerden, literatür bilgilerinden yola çıkarak elde ettiği bulguları 23 maddelik bir liste hâlinde okuyucuya sunmuştur.

Çalışmanın son bölümünü oluşturan **Kaynakçada** ise çalışma boyunca yararlanılan kaynaklar listelenmiş, 57 farklı kaynak künye bilgileriyle okuyucuya sunulmuştur.

Selvi'nin *Türkiye Türkçesinde Ses Düşmeleri* başlıklı çalışması, bizce ses bilgisi alanının Türkiye Türkçesi koluna önemli katkılarda bulunmuş bir çalışma olmuştur. Bu gibi çalışmaların tarihî Türk lehçelerinde ve çağdaş Türk lehçelerinde karşılaştırmalı biçimde irdelenmesinin yaygınlaşmasını temenni eder, Dr. Ceren Selvi'yi ses bilgisi alanına sağladığı katkıdan dolayı tebrik ederiz.

Kaynaklar

- Aydın, H. (2011). "Dilde En Az Çaba İlkesi" Üzerine. *IJSES (International Journal of Social and Economic Sciences) Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi*, 1, ss.1-6.
- Baskakov, N. A. (2006). *Türk Dillerinin Tarihi-Tipolojik Sesbilimi*. (K. Koç, & O. S. Karaca, Çev.) İstanbul: Multilingual.
- Parlatır, İ., & Şahin, H. (2010). *Türk Dili Sözlü ve Yazılı Anlatım Türleri ile Anlatım Teknikleri*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Üstünova, K. (2014). *Türkçede Yapı Kavramı ve Söz Dizimi İncelemeleri*. Sentez Yayıncılık.